

УДК 336

Ставська Ю.В.

кандидат економічних наук, доцент кафедри
менеджменту зовнішньоекономічної діяльності,
готельно-ресторанної справи та туризму
Вінницького національного аграрного університету

СТРАТЕГІЯ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВ АПК УКРАЇНИ

THE STRATEGY OF FORMATION AND DEVELOPMENT OF THE FOREIGN ECONOMIC POTENTIAL OF AGRICULTURAL ENTERPRISES OF UKRAINE

АНОТАЦІЯ

Дослідження присвячено аналізу сучасного стану зовнішньоекономічної діяльності підприємств АПК, виявленню факторів, що впливають на її розвиток. Проаналізовано динаміку експорту та імпорту аграрної продукції. Запропоновано шляхи запобігання ризикам та подолання загроз щодо зовнішньоторговельної діяльності України.

Ключові слова: зовнішньоекономічна діяльність, експорт, потенціал, агропродовольча продукція, підприємство, стратегія.

АННОТАЦИЯ

Исследование посвящено анализу современного состояния внешнеэкономической деятельности предприятий АПК, выяснению факторов, влияющих на ее развитие. Проанализирована динамика экспорта и импорта аграрной продукции. Предложены пути предотвращения рисков и преодоления угроз по внешнеторговой деятельности Украины.

Ключевые слова: внешнеэкономическая деятельность, экспорт, потенциал, агропродовольственная продукция, предприятие, стратегия.

ANNOTATION

The research is devoted to the analysis of the current state of foreign economic activity of agricultural enterprises, the clarification of factors influencing their development. The dynamic of export and import of agricultural products was analyzed. The ways of preventing risks and overcoming the threats of foreign trade activities in Ukraine were suggested.

Keywords: foreign economic activity, export, potential, agricultural and food products, company, strategy.

Постановка проблеми. Нові тенденції в трансформуванні міжнародного економічного середовища на початку ХХІ ст., що характеризуються глобалізацією, регіоналізацією та диверсифікацією ринків, масштабністю міжнародного обсягу торгівлі, свідчать про те, що розвиток зовнішньоекономічних відносин в АПК України набуває надзвичайно актуального значення. За роки незалежності Україна доклала суттєвих зусиль для визнання її повноцінним партнером на світовому ринку.

Активна участь підприємств АПК України у міжнародній торгівлі належить до головних напрямів на шляху інтеграції країни до світового господарства. Міжнародні ділові операції сприяють виходу на якісно новий рівень розвитку, тому проблеми вдосконалення управління та розширення масштабів зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД) вивчаються в контексті міжнародної інтеграції як важлива умова входження галузі АПК у світову господарську систему.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблеми управління, регулювання та стимулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств АПК досліджено в наукових працях багато вітчизняних вчених-економістів: В.Г. Андрійчука, Л.В. Батченко, В.І. Богачова, В.І. Бойко, М.І. Бураковського, В.І. Власова, П.І. Гайдуцького, А.С. Гальчинського, В.П. Галушко, В.І. Губенко, М.В. Зось-Кіора, С.М. Кваші, А.І. Кредісова, А.М. Кандиби, В.П. Рябоконя, П.Т. Саблука, В.Г. Ткаченко, О.А. Фесіна, О.М. Шпичака та інших. Серед зарубіжних дослідників, які зробили значний вклад у розвиток і вивчення теорії і практики стратегічного планування й управління, варто виокремити Д. Абелл, А. Томпсон, Дж. Стрікленд, М. Портер, І. Ансофф, Р. Уотермен, Т. Пітерс, Р. Мінцберг, Р. Гриффін, А. Аюф, Р. Каллан, Д. Нортон, М. Мескон, Ф. Тейлор, Д. Монісон, Дж.Д. Деніелс та інших.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. В економічній науці України питання, пов'язані з проблемою стратегічного управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємств АПК, представлені здебільшого фрагментарно. Це роботи С.М. Березовенко, О.А.Кириченко, А.І Кредісова, О.С. Віханського, І.Н. Герчикової. Проте кількість подібних досліджень залишається обмеженою, відчувається явний недолік методичних рекомендацій у сфері стратегічного управління зовнішньоекономічною діяльністю, простежується наявний вакуум у дослідженні питань, що стосуються розробки ефективних стратегій. Це обумовлює необхідність розробки системи стратегічного управління для підприємств АПК України, які працюють на зовнішніх ринках.

Нині в умовах формування єдиного інтегрованого ринкового простору, що характеризується наявністю циклічних ефектів, високим ступенем стохастичності та мінливістю, які додають процесу управління зовнішньоекономічною діяльністю слабоформалізованого й слабоструктурованого характеру, на порядку денному стоять питання стратегічної стійкості зовнішньоекономічної діяльності підприємств АПК, які мають бути досліджені в стратегії.

Такий аспект проблеми у виконаних раніше роботах практично не досліджувався.

Постановка завдання. Завданням статті є аналіз тенденцій розвитку зовнішньоекономічної діяльності агропромислових підприємств України, дослідження впливу чинників середовища на ефективність її здійснення та конкурентоспроможності товарних позицій на світовому ринку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Передумовою інтеграції вітчизняної галузі АПК у світове ринкове середовище є членство України у СОТ та інтеграційні процеси до ЄС з метою розширення участі у світовій торгівлі. Тенденції розвитку світового ринку продукції підприємств АПК проявляються у зростаючій конкуренції на світових ринках, потребах світового ринку в продовольстві, які щорічно збільшуються, що обумовлено процесами відставання темпів приросту світового виробництва продукції харчування від темпів збільшення чисельності населення планети, регіональними відмінностями у виробництві та споживанні продовольчих культур, використанням злакових, цукру, насіння олійних культур і рослинних олій для задоволення потреб індустрії біопалива. У зв'язку з цим виникає необхідність пошуку нових країн-продуцентів сільськогосподарських культур, що для України перспективно на світовому ринку. Частка нашої країни у світовому експорті продовольства визначається сприятливими агроресурсами, виробничим потенціалом, наявністю кваліфікованих трудових ресурсів, зручним економічно-географічним і геополітичним місцезнаходженням. Головними умовами конкурентоспроможності продукції АПК України на світовому ринку є низькі ціни, оптимальний вміст поживних речовин, екологічно чиста продукція [1, с. 9].

Світова аграрно-продовольча система є складним багатогалузевим та поліфункціональним глобальним комплексом, що об'єднує виробництво, реалізацію і споживання продукції АПК. В Україні аграрний сектор посідає дуже важливе місце, оскільки тут виробляється 18% валової продукції, 16% доданої вартості, однак на галузі сектору припадає лише 3,7-5,0% від усіх інвестицій в економіку країни. Сільське господарство України разом з іншими складовими АПК забезпечує близько 30% ВВП, зайнятість – майже третини працюючого населення, виробництво 95% товарів масового вжитку, утримання сільської поселенської мережі з 15 млн жителів [2, с. 7].

Серед факторів, які впливають на розвиток АПК України, найбільш важливими є: система господарювання, характер виробничих відносин, рівень соціально-економічного розвитку країни, природні ресурси та структура земельного фонду, технічний рівень і стан основних фондів підприємств АПК, забезпеченість трудовими ресурсами, транспортно-географічні умови. Вирішальне значення мають економічні

фактори, від яких залежить раціональне використання природних ресурсів, задоволення споживчого попиту населення, участь у міжнародному поділі праці, збереження навколишнього середовища.

Обсяги імпорту та експорту в Україні з кожним роком зростають. При цьому спостерігається від'ємне зовнішньоторговельне сальдо. Зовнішньоекономічним зв'язкам України властиві вагомні негативні ознаки, що виявляються у переважанні експорту сировинної групи товарів, у домінантно-монопольній залежності від імпорту енергоносіїв, у завезенні невиправдано великої кількості товарів споживчого призначення. Україна втрачає більшість закордонних ринків і збільшує залежність імпортозалежність, що свідчить про вразливість економіки [2, с. 7].

Зовнішня торгівля є одним з найважливіших джерел наповнення державного бюджету України. В 2014 р. розвиток торговельно-економічного співробітництва України зазнав багатьох проблем, ключові серед яких пов'язані з диверсифікацією геополітичних та регіональних пріоритетів української держави. На розвиток зовнішньої торгівлі також вирішальний вплив мали чимало інших негативних факторів:

- несприятлива кон'юнктура на ключових для України світових ринках;
- нерівномірний розвиток різних країн;
- перерозподіл фінансових потоків й активів;
- коливання світових валют та сировинних цін;
- нестабільність курсу національної валюти;
- загострення проблем у торговельно-економічних та політичних відносинах з Росією;
- нераціональна структура вітчизняного експорту, в якому домінують сировина та продукція з низьким рівнем переробки;
- низька конкурентоспроможність українських товарів та послуг;
- нарощування фінансових зобов'язань через несвоєчасні розрахунки українських підприємств з іноземними партнерами.

У 2013 р. Україна здійснювала зовнішньоторговельні операції із 229 країнами світу. 13,7 тис. українських підприємств експортували вітчизняні товари на загальну суму 63,3 млрд дол. США (що на 8% менше за обсяги 2012 р.). Негативне сальдо зовнішньої торгівлі товарами у минулому році становило 13,7 млрд дол. США [3, с. 14].

Протягом останніх років основні позиції українського експорту залишалися майже незмінними. У структурі товарного експорту у 2013 р. переважали чорні метали – 22,6% від загального обсягу експорту, механічні та електричні машини – 11%, зернові культури – 10,1%, руди, шлак і зола – 6,2%, палива мінеральні, нафта і нафтопродукти – 4,5%, вироби з чорних металів – 4,1%, залізничні локомотиви – 3,9%, жири та олії – 5,5%, насіння і плоди олійних рослин – 3,2% [3, с. 15].

За останні роки спостерігалось зростання показників зовнішньоекономічної діяльності агропромислового сектору України. Зовнішньоторговельний оборот продукції АПК у 2013 р. сягнув 18 044,9 млн дол. США (у 1,6 рази більше ніж у 2012 р.), що становить 12,1% зовнішньоекономічного обігу України. Зовнішньоторговельне сальдо зовнішньої торгівлі продукцією АПК є позитивним – 4 526 млн дол. США. Експорт сільськогосподарської продукції та продуктів її переробки за 2000-2010 рр. збільшився у 7,2 рази – до 11,29 млрд дол. США [2, с. 14].

Економічні наслідки від реальних та потенційних негативних впливів глобальних та регіональних процесів призведуть до ризиків прискореного виснаження внутрішніх резервів росту української економіки та зниження ефективності освоєння стабілізаційних зовнішніх кредитів. Це знижуватиме для України економічний ефект від дії зони вільної торгівлі з Євросоюзом та може спровокувати утворення глибоких кризових явищ в окремих секторах вітчизняної економіки. Товарна і географічна незбалансованість експорту й імпорту України свідчать про відсутність державної експортно-імпоротної стратегії, що негативно впливає на гарантування економічної безпеки України.

Додаткові ризики пов'язані із впровадженням Росією стратегії блокування співробітництва України з країнами пострадянського простору та витіснення української продукції з пріоритетних експортних ринків. Україна має обмежені можливості самостійно протидіяти заходам Росії щодо протидії торговельно-економічному співробітництву з окремими країнами та регіональними групами, насамперед географічно віддаленими та з низьким рівнем дипломатичної присутності. Це вимагає термінового започаткування політичних консультацій з ЄС, США та КНР з метою протидії такій загрозі. Зокрема необхідно опрацювати «дорожню карту» орієнтирів, що визначатимуть прийнятні для сторін форми співпраці у зовнішньоекономічній сфері на територіях третіх країн. Аналогічні заходи доцільно також вжити у рамках діалогу з ФРН, Францією, Великобританією, Італією, Іспанією, Польщею.

З метою запобігання ризикам та подолання загроз щодо зовнішньоторговельної діяльності України пропонується:

- диверсифікувати географічну структуру зовнішньої торгівлі, мінімізувавши залежність від окремих ринків та держав;
- оптимізувати та забезпечити збалансованість структури імпорту та експорту;

- розробити довгострокові програми міжнародного співробітництва України із державами провідної економіки світу та провідними імпортерами вітчизняної продукції з урахуванням динаміки їх розвитку та ризиками нової фінансової кризи у групі країн з ринками, що розвиваються;

- визначити найбільш привабливих для України ключових регіональних гравців, спроможних забезпечити врахування українських торговельних інтересів як у форматі двосторонніх відносин, так і у регіональному розрізі (насамперед у Північній Африці, на Близькому та Середньому Сході, у країнах Латинської Америки);

- виробити «дорожню карту» активізації інвестиційного співробітництва з державами Перської затоки (насамперед із Саудівською Аравією, ОАЕ, Катаром та Кувейтом), Південно-Східної та Східної Азії (Японія, Республіка Корея, Бруней, Сінгапур, Малайзія) та Північної Америки (США, Канада);

- зосередити зусилля державного, корпоративного та наукового секторів на створенні українських високотехнологічних товарних груп та просуванні їх у регіональному (європейський ринок, країни СНД) та міжнародному ринках. Це передусім електроніка, енергетика, біотехнології, інжинірингові послуги;

- визначити можливості самостійного (або у співпраці з західними компаніями чи КНР) завершення призупинених українсько-російських проєктів у високотехнологічних сферах;

- використати чинник Світової організації торгівлі з метою впливу на позицію іноземних держав щодо диверсифікації зовнішньоторговельних відносин та розбудови співробітництва з Україною.

Зауважимо, що ефективна зовнішньоекономічна діяльність сприятиме підвищенню конкурентоспроможності продукції вітчизняних виробників сільськогосподарської продукції і є визначальним фактором економічного зростання, а також реальним важелем структурної трансформації та стабілізації національної економіки України.

Висновки. Аналіз результатів зовнішньоекономічної діяльності підприємств АПК Укра-

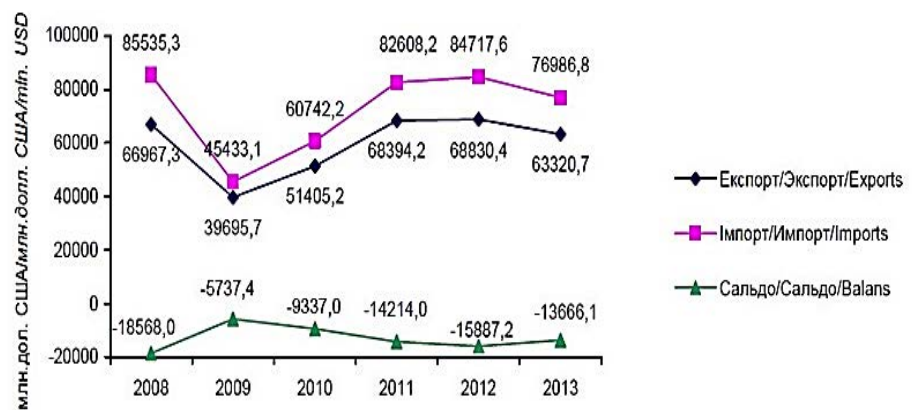

Рис. 1. Динаміка зовнішньої торгівлі товарами у 2013 р.

їни показав, що обсяги імпорту та експорту зростають у динаміці. Тому в сучасних умовах одним зі стратегічних напрямів розвитку зовнішньоекономічної діяльності аграрних підприємств є: стабілізація цінової ситуації в умовах перевиробництва зернових; створення системи ефективної підтримки вітчизняних товаровиробників, скасування диспаритету цін між аграрним і промисловим секторами; створення ефективною системи державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності аграрних виробників і внутрішнього ринку продукції АПК; використання державою експортного потенціалу.

Отже, з метою побудови високоефективної економіки, зовнішньоекономічна політика країни повинна бути орієнтована на розвиток експорту й на імпортозаміщення. Процес імпортозаміщення вирішує цілий комплекс соціально-економічних завдань, таких як відродження агропромислового комплексу, скорочення безробіття, зміцнення економічної безпеки країни. Модернізація сільськогосподарських підприємств вимагає закупівлі сучасного встаткування за кордоном, а експорт може бути головним джерелом засобів для цього.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Шашло Н.В. Стратегія розвитку зовнішньоекономічної діяльності підприємств АПК України: автореф. дис. ... канд. ек. наук: спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами (економіка сільського господарства і АПК)» / Н.В. Шашло. – Луганськ, 2009. – 22 с.
2. Кайтанський І.С. Регіональні аспекти організаційно-економічного забезпечення розвитку зовнішньоекономічної діяльності / І.С. Кайтанський // Ефективність бізнесу в умовах трансформації економіки: матеріали III міжнародної науково-практичної конференції, (29-31 трав. 2009 р.). – Сімферополь-Севастополь. – 2009. – С. 71-73.
3. Зовнішньоекономічне співробітництво України: стан, перспективи розвитку, загрози та ризики. Незалежний центр геополітичних досліджень Борисфен Інтел [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://bintel.com.ua/uploads/images/a/ekonon1/ekon1_17.jpg.
4. Школьний О.О. Сприяння експорту агропродовольчої продукції в умовах глобалізації / О.О. Школьний // Зб. наук. пр. Уманського державного аграрного університету. – Умань, 2009. – Вип. 70, Ч. 2. – С. 7–13.
5. Панна А.О. Роль зовнішньоекономічної діяльності в підвищенні конкурентоспроможності аграрних підприємств [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://intkonf.org/panna-ao-rol-zovnishnoekonomichnoyidiyalnostiv-pidvischenni-konkurentospromozhnosti-agrarnihpidpriemstv/>.